

ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

ΕΤΟΣ Δ'.
ΑΡΙΘ. 46

Εν Πειραιεὶ Φεβρουάριος
1887

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Δ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΠΑΝΟΡΘΩΜΑΤΑ (*)

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΚΡΕΜΟΥ

ΣΤ'.
ΔΗΜΩΔΗ ΙΣΤΟΡΙΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

*Αρματωλοί Λεβαδείας. — Τέκνα Ἰωάννου Καλπούζου καὶ Θεοδώρου Τράκα. — Ἀπόστολοι τῆς «Ἑταιρίας τῶν φιλικῶν» μουσικῶν τοῦς περὶ τὸν Παρνασσὸν ἀρματωλοὺς καὶ προὔχοντας. — Κομνᾶς Τράκας. — Πολιορκία Ἀμφίσσης. — Συμπλοκαὶ περὶ τὴν Βοδωνίτζαν, Καλύδια Κόγκα, Κομποτάδες, Μπεκί, Δερβὲν Φούρκα. — Πολιορκία Ὑπάτης. — Μάχη Θερμοπυλῶν καὶ σύλληψις Ἀθανασίου Διάκου. — Μάχη Γραβιᾶ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δολοφονηθέντος Ἰωάννου Καλπούζου διωρίσθη ἀρματωλὸς (ὀπλιτάρχης) Λεβαδείας ὁ Καραδῆμος, ὃν παυθέντα ὡς ἀνίκανον διεδέξατο ὁ Ἀρβανιτογιάννης. Μετὰ τοῦτον δὲ ἐγένοντο ὁ Στέφανος Κουτζοπέταλος Λεβαδεὺς, ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτζοῦ ἐκ Στειρίου τῆς Φωκίδος¹ καὶ τελευταῖος ὁ Ἀθανάσιος Διάκος.

Κατέλιπε δ' ὁ Ἰωάννης Καλπούζος δύο υἱούς, Δῆμον (Ἀναγνώστην) καὶ Λουκᾶν, οἵτινες ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἀνεδείχθησαν ἄνδρες ἀγαθοὶ περὶ τὰ πολεμικά· ἐξ ὧν

(*) Ὅρα ἔτος Δ', ἀριθ. 44, σελ. 693—698.

1) Γινώσκω ὅτι συνήθως πατρὶς λέγεται τοῦ Ὀδυσσεὺς αἱ Λιβανᾶται τῆς ἀνατολικῆς Λοκρίδος· ἀλλὰ πλημμελές, ὡς ἄλλοτε δειχθήσεται διὰ μακρῶν.

ὁ Δῆμος ἀνδρείως μαχόμενος ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Διάκον ἐφονεύθη μετὰ τῶν διαπρεπῶν ἀρματωλῶν Μπακογιάννη καὶ Καλύβα ἐπὶ τῆς γεφύρας τοῦ Σπερχεῖοῦ (Ἀλαμάνας), ὡς ῥηθήσεται.

Ὁ δὲ ῥηθεὶς Θεόδωρος Κομνᾶ Τράκας ἔσχε πέντε υἱούς. Κομνᾶν, Δημήτριον (Δῆμον), Σταμάτην, Σπύρον καὶ Λουκᾶν καὶ τέσσαρας θηγατέρας Αἰκατερίνην, Πανώριαν, Χύμω καὶ Κρουστάλλω, ἐξ ὧν τὴν Αἰκατερίνην ἔλαβεν εἰς σύζυγον ὁ Ἀνδρέας Παπᾶ, ὅστις ἐν τῇ ἀτυχεῖ μάχῃ τῶν Πέντε Ὁρίων (κοινῶς Πέντε Ὁρνιχ) τῇ 4 Μαΐου 1825 καλῶς ἐπολέμησε καὶ μεγάλως συνετέλεσεν εἰς διάσωσιν τοῦ στρατηγοῦ Νάκου Πανουριᾶ, ὅστις μικροῦ δεῖν συνελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Τούρκων· τὴν δὲ Χύμω ὁ Ἀναγνώστης Παππαθεοδώρου ὁ διατελέσας γραμματεὺς ὕστερον ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοδώρου Κομνᾶ Τράκα τοῦ ὀπλιτάρχου, περὶ οὗ πλείω ῥηθήσονται.

Ὁ Θεόδωρος οὗτος μιμούμενος τὸν πρόπαππον αὐτοῦ Κομνᾶν καὶ τὸν συγγενῇ αὐτοῦ Δῆμον Καλπούζον τὸν ἕνεκα τῆς Ἀγόριανης δολοφονηθέντα, ἀπῆλθεν εἰς Ἰωάννινα πρὸς τὸν Ἀλήπασσαν καὶ δι' ὑπομνήματος καὶ προφορικῶς ἐκτιθεὶς τὰ κατὰ τοὺς Ζαῖμέους καὶ τοὺς Ἀγοριανίτας ῥητήσατο τὴν τοῦ χωρίου ἀπολύτρωσιν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Ζαϊμέων. Ἀλλὰ μαθὼν ὁ Θεόδωρος ὅτι ὁ τύραννος Ἀλῆς ἐπιλαβόμενος τῆς εὐκαιρίας ταύτης ἠδούλετο αὐτὸς νάνεμται τὴν Ἀγόριανην ὡς ἴδιον αὐτοῦ κτῆμα, ᾤχετο ἀπὸ τῶν εἰς Ἀμφίσσαν καὶ συνδιήλλαξε τοὺς Ἀγοριανίτας πρὸς τοὺς Ζαῖμέους, ἵνα μὴ χεῖρω ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πάθωσιν ἐὰν κύριος τῆς Ἀγοριανῆς γένηται. Ἀλλ' εἴτε διὰ τὰς ὑπὲρ τῶν Ἀγοριανιτῶν καὶ κατὰ τῶν Ζαϊμέων ἐνεργείας, ὧν ἀπόγονοι ἔζων, ἐν οἷς καὶ ὁ ἰσχυρὸς Ἀβδουλάμπεης, εἴτε καὶ δι' ἄλλα αἷτια σχετικὰ πρ

τὴν ἐπικειμένην ἐπανάστασιν καταστάντος ὑπόπτου τοῦ Θεοδώρου Τράκα τοῖς Τούρκοις, ἐβούλευσαν αὐτῷ οὕτω θάνατον, οὐ ἔνεκα καὶ προσεκάλεσαν αὐτὸν εἰς Ἀμφίσσαν, ὅπως δῆθεν περὶ πραγμάτων κοινῶν μετ' αὐτοῦ βουλευσώμενοι. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος ὑπονοῶν τὰ τῶν Τούρκων πονηρὰ βουλευματα δὲν μετέβη ἐκεῖσε, κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1820 ἐπεμψαν εἰς Ἀγόριαν νηὶ ἐνθουσιαστικόν τινα δερβίσην, ὅπως δολοφονήσῃ αὐτόν. Ἀφικόμενος δὲ δερβίσης εἰς Ἀγόριαν ὡς φίλος, ἐπειράθη νὰ πυροβολήσῃ τὸν Θεόδωρον ἐκ τῶν ὀπισθεν εἰσερχόμενον εἰς τὴν οἰκίαν· ἀλλ' ἡ ἀκολουθοῦσα τῷ δερβίση σύζυγος τοῦ Θεοδώρου Στάμω γυνὴ ἀνδρώδης ἀρπάσασα τὸ πιστόλιον ἔσωσε τὸν αὐτῆς ἄνδρα. Καὶ τῇ ὥρᾳ μὲν ἐκείνη διεξέφυγε τὸν θάνατον ὁ δερβίσης, ἀλλὰ τῇ ἐπομένῃ ἡμέρᾳ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοδώρου Κομνᾶς ἐφόρευσε αὐτὸν ἐνεδρεύσας πλησίον τῆς Δρυμίας ἐν θέσει «Φτελιᾶ», καὶ μέχρι τοῦ νῦν ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἐτάφη ὁ δερβίσης, καλεῖται: «Μνήμα τοῦ δερβίση». Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ὁ Κομνᾶς οὗτος ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῶν Ἀγοριανῶν τῷ 1828 καὶ δίκη πρῦκειτο νὰ γείνη μετὰ τοῦ εἰρημένου Ἀβδουλάμπεη, διατρίβοντος ἐν τῷ φρουρίῳ Χαλκίδος καὶ μὴ τολμῶντος νὰ ἐξέλθῃ, ἐν Ὑπάτῃ περὶ τοῦ εἰρημένου τῆς Ἀγόριανης ζητήματος· ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὁ δ' αὐτὸς Κομνᾶς ὑπέβαλε τῷ 1833 μακρὸν ὑπόμνημα περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως πρὸς τὸν ἔφορον Παρνασίδος. Τῷ δὲ 1853 καὶ ὁ ἐπιζὼν υἱὸς τοῦ Κομνᾶ Τράκα Λεωνίδας ἠτήσατο ἵνα ἐκ τοῦ κτηματολογίου τῆς Πύλης τῶν πρὸ τῆς ἀνεξαρτησίας ἐν Ἑλλάδι κτημάτων ληφθῇ ἀντίγραφον καὶ ἐξακριβωθῶσι τὰ περὶ τῆς Ἀγόριανης καὶ αἰτήσιν μὲν περὶ τούτου ἀπέστειλεν ὁ Λεωνίδας πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργεῖον, ὑπόμνημα δὲ πρὸς τὸν τότε τῆς Ἑλλάδος πρέσβυν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, ὅστις μετὰ ζήλου ἐπελάβετο τοῦ ἔργου· ἀλλ' ἔνεκα τῆς ἐπελθούσης τοῦ 1854 Ἑπαιρωτικῆς καὶ Θεσσαλικῆς ἐπαναστάσεως αἱ μὲν σχέσεις τῆς Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας διεκόπησαν, ὁ δὲ Λεωνίδας ὡς ὀπλιτάρχης μετέσχε τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης καὶ οὕτως αὐθις καὶ πάλιν ἐματαιώθησαν αἱ περὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς Ἀγόριανης ἐνέργειαι.

Τῷ δὲ 1818 καὶ 1819 ἀπόστολοι τῆς «ἐταιρείας τῶν φιλικῶν» ἐμύουν ὁ Ἀθανάσιος Ζαρεφίης ἰδίως τοὺς περὶ τὴν Λεβιάδειαν καὶ ὁ Ἀνθίμος Γαζής τοὺς περὶ τὸν Παρνασσόν. Τότε ἐμυήθησαν καὶ οἱ προὔχοντες Λεβαθείας, Ἀμφίσσης, Ἀραχόβης καὶ οἱ ἄρματωλοί καὶ κλέφται· τότε καὶ ὁ πατὴρ Θεόδωρος καὶ ὁ υἱὸς Κομνᾶς Τράκας.

Ὅτε δὲ τῷ 1820 φανερώς ἀπεκηρύχθη ἡ Ἀλήπασσας ὡς ἀποστάτης, πολλοὶ τε ἄλλοι ἄρματωλοί καὶ κλέφται ἀπῆλθον εἰς βοήθειαν αὐτοῦ οἱ μὲν προσκληθέντες, οἱ δὲ αὐτόκλητοι, ἐν οἷς καὶ ὁ τότε ἄρματωλὸς ὀπλιτάρχης Λεβαδείας ὁ περικλεῆς Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσός καὶ ὁ τῆς Ἀμφίσσης Λάμπρος Κασμάς Σουλιάτης. Πλήρης χαρᾶς οἱ Παρναῖοι ἀναφανδὸν ἠτοιμάζοντο προορῶντες ἐπικειμένην τὴν ἐπανάστασιν· αἱ κορυφαὶ καὶ τὰ ἄντρα τοῦ Παρνασοῦ ἐπληροῦντο κλεφτῶν. Ἀπὸ δὲ

τοῦ Μαΐου τοῦ 1820, ὅτ' ἤρξατο ἡ πολιορκία τῶν Ἰωαννίνων, στίφη ἄτακτα περιεφέροντο τῇδε κἀκεῖσε καὶ σύγχυσις παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐπεκράτει, ὧν οἱ μὲν ἐφρόνουν τὰ τοῦ Ἀληπασσᾶ, οἱ δὲ τὰ τοῦ σουλτάνου, ἐφ' ᾧ οἱ Ἕλληνες καὶ ἔχαιρον ἐπὶ τῇ διχοστασίᾳ τῶν Τούρκων. Ἀλλ' οὐδὲν ἤττον κἀκεῖνοι τῶν Τούρκων καὶ οὗτοι ἐφοβοῦντο σφόδρα, διὸ καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐφέροντο μάλα ἡπίως καὶ περὶ τῆς ἀσφαλείας πρὸ πάντων δῆθεν αὐτῶν ἐφρόντιζον. Τότε ὁ μὲν Λάμπρος Κασμάς ἀπεχώρησεν εἰς Ἰωάννινα, εἰς τὴν θέσιν δ' αὐτοῦ κατελείφθη τὸ πρωτοπαλλήκαρον αὐτοῦ ὁ Κομνᾶς Τράκας, ὃν ὁ Χασάναγας βοϊβόνδας ἐνίσχυσεν ὡς ἄρματωλόν· ὀπλιτάρχην τῶν βορείων καὶ δυτικῶν τοῦ Παρνασοῦ μερῶν μέχρι τῆς Ἀμπλιανῆς τῆς γνωστῆς τοποθεσίας, ἐν ᾗ οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους τῷ 1824.

Τῇ δὲ 26 Ὀκτωβρίου τοῦ 1820 διωρίθη ἀρχηγὸς τακτικὸς τῶν ἄρματωλῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀμφίσσης ὁ Πανουριάς.

Μικρὸν δὲ τι πρὶν ἢ πολιορκηθῇ ὁ Ἀλήπασσας ἀπέλυσε ἐκ τῶν εἰρκτῶν τῶν Ἰωαννίνων πάντας τοὺς καθαιρεγμένους Ἕλληνας, πολλαχῶς περιποιεῖτο Ἀλβανούς τε καὶ Ἕλληνας, ἵνα εὐμενῆς αὐτῷ καταστήσῃ καὶ ἐπικούρους κατὰ τῶν Τούρκων, πολλὰ ὑπισχνεῖτο αὐτοῖς καὶ πολλὰκις ἐπιδεικτικῶς μάλιστα ἐφαίνετο ἐξαιτούμενος προφορικῶς τε καὶ ἐγγράφως συγγνώμην παρὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀδικηθέντων. Τότε ἀπέλυσε ἐκ τῆς εἰρκτῆς ὁ Ἀλῆς καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοδώρου Τράκα Σταμάτην προσετώτα τοῦ χωρίου Σουβάλας κειμένης παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαιοτάτης πόλεως Λιλαίας τῆς παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Κηφισοῦ, ὃν ἐτήρει καθαιρεγμένον, διότι ἤρνετο νὰ πείσῃ τοὺς αὐτοῦ συμπολίτας Σουβαλιώτας νὰ παραδώσωσι τὸ ἑαυτῶν χωρίον ὡς τσιφλίκιον τῷ τυράννῳ.

Ἦλθε τὸ εὐφρόσυνον ἔτος 1821· ἠγέρθη ἡ Ἀμφίσσα, οἱ Ἕλληνες ἐπολιορκήσαν τοὺς Τούρκους ἐν τῷ μεσαιωνικῷ αὐτῆς φρουρίῳ ἀπὸ τῆς 27 Μαρτίου μέχρι τῆς 8 Ἀπριλίου. Ἐκ τῶν προεξέχοντων πολιορκητῶν ἦν καὶ ὁ Θεόδωρος Τράκας μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Κομνᾶ καὶ Σταμάτη, ὅστις καὶ ἐφρονεῖτο παρὰ τὰ λουτρά τῆς πόλεως εἰκοσιπενταέτης ὧν, ὅτε οἱ Τούρκοι ἐξώρμησαν, ὅπως καταλάβωσι τὴν πηγὴν τοῦ ὕδατος, οὗ τελῶς ἐστεροῦντο. Ὁ δὲ πατήρ, ἰδὼν τὸν υἱὸν πεσόντα εἶπε πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν μαχομένους:

«Παιδιά, γάμος χωρὶς κριάρια δὲν γίνεταί· ὁ Σταμάτης «μου πάγει κορμπάνι (θύσια) γιὰ τὸ γένος μας. Βαρεῖτε!»

1) Ἰδοὺ τὸ τοῦ διορισμοῦ ἔγγραφο: «Ἐδικέ μου Κομνᾶ Τράκα ἀπὸ Ἀγόριαν νῆς χαιρετῶ, καὶ μετὰ τὸν χαιρετισμόν μου σοῦ φανερώσω: βλέποντας τὸν τεσκερέν μου εὐθὺς νὰ ἐτοιμάσῃς πενήντα παλληκάρια μὲ τὰ τουφέκια των καλὰ ἄρματωμένοι καὶ νὰ γυρίσῃς θέν γνωρίζεις αὐτὸ τὸ σέπτι ὅπου υπερδεύεις ἕως τὴν Ἀμπλιανὴν καὶ θέν ἡξεύρεις ὅπου εἶναι χρεῖα νὰ φυλάξῃς καλὰ τὸν τόπον νὰ μὴν ἀκολουθήσῃ τί ποτε· νὰ βαρῆτε καὶ νὰ δίδετε καὶ εἰδῇσιν. Καὶ ὁ λουφὲς τῶν παλληκαριῶν γρόσια εἶναι δέκα τὸν μῆνα. Καὶ ἂν σὰς χρειασθῇ τί ποτε, νὰ μὰς παραγγείλῃς εὐθὺς.

1820 Ἰουνίου 25 Σάλωνα. Χασάναγας βοϊβόνδας.

(Τ. Σ)

Οἱ ἐχθροὶ ἐρρωμένιστατα κτυπηθέντες ὑπεχώρησαν καταλιπόντες δεκατρεῖς νεκροὺς, ἐν οἷς καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Χαϊτάσαγαν. Οὕτω δ' ἀποκρουσθέντες παρέδωκαν ἐκυτοὺς μετὰ τριωνκαίδεκα ἡμερῶν πολιορκίαν.

Μετὰ δὲ τὴν πτώσιν τοῦ φρουρίου τῆς Ἀμφίσσης ὁ μὲν Ἰωάννης Γκούρας παρέμεινεν ἐν Ἀμφίσσῃ, ὁ δὲ Κορνᾶς Τράκας μετέβη μετὰ 200 ἀνδρῶν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Μενδενίτζης ἢ Βοδωνίτης πρὸς ἐπικουρίαν τῶν πολιορκητῶν αὐτῆς Ἰωάννου Δουβουνιώτου καὶ Ἀθανασίου Διάκου. Καταλιπόντες δ' ὁ Διάκος καὶ Δουβουνιώτης σῶμα πρὸς πολιορκίαν τῆς Μενδενίτζης ἐπορεύοντο τὴν εἰς Λαμίαν ἄγουσαν καὶ ἀφικόμενοι εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχεῖο γέφυραν τῆς Ἀλαμᾶνας τὸν μὲν Κορνᾶν Τράκαν ἐπεψαν, ἵνα πείραν λάβῃ τῶν ἐν Λαμίᾳ δυνάμεων, αὐτοὶ δ' ἐστρατοπεδεύσαντο ἐν Κομποτάδῃς, ὅπου ἀφίκοντο καὶ οἱ περὶ τὸν Πανουριᾶν. Προελάσας δ' ὁ Τράκας τῇ 14 Ἀπριλίου 1821 μέχρι τῶν τέταρτον ἀπεχόντων τῆς Λαμίας Τουρκικῶν «Καλυθίων Κόγκα» καὶ προσβληθεὶς ἐκεῖ ὑπὸ πολλῶν ἱππέων τε καὶ πεζῶν ὑπεχώρησε καὶ στραφεὶς πρὸς δυσμὰς κατέλαβε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου Μπεκὶ τέταρτον περίπου ὥρας τῶν Καλυθίων ἀπέχοντος καὶ ἡμίσειαν τῆς Λαμίας, ἐνθα πολιορκηθεὶς ἀντεμάχετο γενναίως.

Οἱ δὲ ἐν Κομποτάδῃς, ὅπως λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῶν ἐν Μπεκὶ κεκλεισμένων, ἐμηχανήσαντο τάδε: συλλέξαντες ἱπποὺς, ἡμιόνους καὶ ὄνους χωρικῶν διέταξαν στρατιώτας πεζοὺς, ἵνα ἱππεύσαντες τραπῶσι πρὸς τὸν Σπερχεῖον καὶ διαβάαντες αὐτὸν λάβωσι τὴν εἰς Λαμίαν ἄγουσαν. Τοῦτου δὲ γενομένου, οἱ Τούρκοι ὑπολαβόντες ὅτι οὗτοι ὄντως ἦσαν ἱππικὸν σπεῦδον εἰς τὴν Λαμίαν οὖσαν ἀφρουρητὸν ἔλυσαν περὶ τὴν μεσημβρίαν τὴν πολιορκίαν· οἱ δὲ περὶ τὸν Κορνᾶν ἐξήλθον ἀβλαβεῖς φονεύσαντές τινες Τούρκους· αὐτὸς δ' ὁ ἀρχηγὸς Κορνᾶς ἰδίᾳ χειρὶ ἐφόνευσε τὸν πρῶτον αὐτοῦ ὑπηρέτην Βελῆν προσελθόντα ἐγγὺς τῶν τοίχων τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀπειλητικῶς κραυγάζοντα· «Ἀφέντη Κορνᾶ Τρακα, σήμερον θὰ σὲ πιάσω ζωντανόν.» Εὗρε δ' ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ ὀλόκληρον τὸν μισθόν, ὃν αὐτῷ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀποπέμπων ἔδωκεν εἰπών: «Βελῆ, ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς Τούρκοι καὶ Γραικοὶ θὰ χωρισθῶμεν διὰ πάντα. Πᾶρε τὴν ῥόγα σου καὶ φεύγα».

Ἐν τούτῳ δ' ἠγγέλλετο ὅτι ὁ Ὁμέρ Βρυώνης καὶ ὁ Κιοσσὲ Μεχμέτ πασσαῖς εἰσῆλυνον μετὰ πολλοῦ στρατοῦ, ἡ δὲ προπορεία ἀφίκετο ἤδη ἐπὶ τῆς Ὀθρυς ὑπὸ τὸν Τελεχάμπην. Περμφεῖς ὁ Κορνᾶς Τράκας ὡς ἀνδρείος καὶ γινώσκων τὸν τόπον ἔγων περὶ τοὺς 250 ἐνέτυχε τῷ Τελεχάμπῃ ἐστρατοπεδευμένῳ ἐν τῷ οὐ πόρρῳ τῆς Θαυμακοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Ὀθρυς κειμένῳ χωρίῳ Δερβέν Φούρκα. Οἱ Ἕλληνες συνεπλάκησαν τοῖς Τούρκοις τῇ 16 Ἀπριλίου τοῦ 1821 καὶ τινες ἐφόνευσαν τῶν ἐχθρῶν, ἐν οἷς καὶ τὸν σηματοφόρον τοῦ Τελεχάμπῃ· ὁ δὲ τόπος, ἐν ᾧ ἐφονεύθη μέχρι τοῦ νῦν καλεῖται «τοῦ Μπαῖραχτάρη». Ἐκ δὲ τῶν περὶ τὸν Τράκαν ἐφονεύθησαν

17 καὶ ὁ σηματοφόρος αὐτοῦ καὶ ἐπληρώθησάν τινες, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐξ Ἀγόριανης Λουκᾶς Κοφίνης. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἤρξαντο πολιορκοῦντες τοὺς Τούρκους, οὗτοι δ' ὥχυροντο ἐν τῷ ναφῷ τοῦ ἀγίου Νικολάου. Ἀλλὰ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ περὶ τὴν δειλὴν ἐπελθόντες ὁ Ὁμέρ Βρυώνης καὶ ὁ Κιοσσὲ Μεχμέτ ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν· οἱ δὲ περὶ τὸν Τράκαν ἀνεχώρησαν εἰς Κομποτάδες.

Τῇ δὲ 18 ὁ Διάκος μετὰ τῶν ὑπαρχηγῶν αὐτοῦ Δημητρίου Καλύβας καὶ Βακρογιάννη, ὁ Πανουριᾶς, Δουβουνιώτης, Κορνᾶς Τράκας καὶ ἄλλοι περὶ τὰς δύο χιλιάδας παρακάμψαντες τὸ παρὰ τὴν Ὑπάτην κείμενον Κονιαροχώρι Βογομύλων, ἤρξαντο τῆς πολιορκίας τῆς Ὑπάτης, ἧς μετέσχεν ἐπὶ τέλους καὶ ὁ ἀμφιταλαντευόμενος Δημήτριος (Μῆτζος) Κοντογιάννης καὶ ὁ ἐκ Δωρίδος Σιαφάκας.

Ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν πολιορκίαν ἔλυσαν ἐν τῇ νυκτὶ τῆς 18, διότι ὁ Ὁμέρ Βρυώνης καὶ ὁ Κιοσσὲ Μεχμέτ στρατοπεδεύσαντες ἐν Λιανοκλάδι ἠπέλουν τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῶν νώτων· κατέλιπον δ' ἐξ νεκρῶν ἐπληρώθη δὲ καὶ ὁ Ρούκης, ὅστις μετεκομίσθη εἰς τὴν μονὴν Δαμάστας «Παναγίαν», κειμένην ἐπὶ τῆς βορείας κλιτύος τοῦ Καλλιδρόμου. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Ἕλληνες πάντες ἀνεχώρησαν αὐθις εἰς Κομποτάδες, ὁ δὲ Κοντογιάννης καὶ Σιαφάκας εἰς τὴν οἰκίαν.

Τῇ δὲ 20 Ἀπριλίου ὁ Διάκος, Πανουριᾶς, Δουβουνιώτης καὶ Τράκας ὑπεχώρησαν εἰς Κομποτάδες, εἰς Χαλκωμάταν καὶ ἐκεῖ ἀπεφάσισαν νὰ καταλάβωσι τὰς ὁδοὺς ἀπάσας τὰς ἀγούσας εἰς Βοιωτίαν, Φωκίδα καὶ Δωρίδα, ἵνα διακόψωσι τὴν περαιτέρω πορείαν τοῦ ἐχθροῦ.

Τὸ ἐπίμνηκες πεδῖον τῆς καθ' Ὀμηρον ἐριβώλακος Φθίης διαρρέων κατὰ μῆκος ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς ὁ ἐκ τοῦ Τυμφρηστοῦ πηγάζων Σπερχεῖος ποταμὸς ἔχων πρὸς νότον μὲν τὴν Οἶτην, πρὸς δ' ἄρκτον τὴν Ὀθρυν ἐκβάλλει εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον παρὰ τὰς Θερμοπούλας. Καὶ ἐν θέρει μὲν εἶνε βατὸς ὁ ποταμὸς πολλαχοῦ πολλοὺς πόρους ἔχων, ἐν χειμῶνι δὲ καὶ ἔαρι καὶ ἐν πολυομβρίᾳ διαβαίνουσιν αὐτὸν μόνον διὰ δύο γεφυρῶν, ἐξ ὧν ἡ μὲν πρὸς ἀνατολὰς καὶ παρὰ τὰς Θερμοπούλας καλεῖται «τὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας» ἐκ τοῦ παρακειμένου αὐτῇ χωρίου, ἡ δὲ πρὸς δυσμὰς «τοῦ Φραντζῆ» ἐκ τοῦ παρ' αὐτὴν χωρίου. Τέταρτον δὲ περίπου τῆς ὥρας πρὸς ἀνατολὰς τῆς γεφύρας Φραντζῆ ὁ ποταμίσκος Δύρας πηγάζων ἐκ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος τῆς κορυφῆς τῆς Οἶτης Πυρᾶς χύνεται εἰς τὸν Σπερχεῖον· παρὰ δὲ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Σπερχεῖο οὐ πόρρω τῶν ἐρειπίων τῆς Τραχινίας Ἡρακλείας κεῖται τὸ χωρίον Μουσταφάμπη, δι' οὗ ῥεεῖ ὁ ποταμίσκος, ὅστις «Καρβουναριά» καλεῖται παρὰ τὰς πηγὰς, «Ντοῦνος» δὲ παρὰ τὰς ἐκβολὰς. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης Δουβουνιώτης κατέλαβε τὴν πρὸς δυσμὰς τοῦ Μουσταφάμπη γέφυραν τοῦ Φραντζῆ καὶ τὸν Δύραν, οἱ δὲ ὑπαρχηγοὶ τοῦ Διάκου Καλύβας καὶ Μπακογιάννης καὶ ὁ Ἀναγνώστης Καλποῦζος τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας, ὁ δὲ Διάκος τὴν ἀντικρὺ τῆς γεφύρας κλιτὺν τοῦ Καλλιδρόμου παρὰ τοὺς πρόπο-

δας αὐτοῦ ἄνω μὲν μέχρι τῆς Δαμάστας καὶ τῆς Χαλκωμάτας, κάτω δὲ μέχρι τῶν εἰς τὴν ἐγγύτητα τῆς Ἀλαμάνας πεδιδάδα καθηκόντων λόφων Πουριὰ καλουμένων· ὁ δὲ Πανουριᾶς τὴν πρὸς τὸ ΝΑ τοῦ Μουσταφάμπεη Χαλκωμάταν κειμένην ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ Καλλιδρόμου παρὰ τὴν ὁδὸν τὴν εἰς Γραβιὰν ἄγουσαν ὁ δὲ Κομνᾶς Τράκας τὸ Μουσταφάμπεη, παρ' ὃ διέρχεται ἡ δίοδος τοῦ Ἐφιάλτου, καὶ τὸν παραρρέοντα Ντοῦνον.

Ἐν τῇ κοίτῃ δὲ τοῦ μεταξύ τῶν Πουριῶν καὶ τοῦ Ντοῦνου μικροῦ χειμάρρου Πλατανιᾶ τοῦ ἐκ τῶν περὶ τὴν Χαλκωμάταν καὶ τῆς μονῆς τῆς Δαμάστας κατερχομένου ὑπάρχει μέχρι τοῦ νῦν ἀμφιλαφῆς πλάτανος. Ταύτην δεικνύων τοῖς περὶ τὸν βασιλέα Ὅθωνα κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐν τῇ ἡπείρῳ Ἑλλάδι περιήγησιν ὁ Τράκας ἔλεγεν· «Ἀφοῦ ἐτοποθετήσαμεν τοὺς στρατιώτας μας εἰς μάχην, ἐμείναμεν ἔφιπποι ἐπὶ σιδηροφάρων ἵππων ὑπὸ τὴν πλάτανον ταύτην, ἐνῷ ἔπιπτεν ἀδιαλείπτως ψιλὴ βροχὴ καὶ ὠμιλοῦμεν περὶ τῆς ἀεκάσεως τῆς μάχης· ὅτε ἰδόντες τοὺς πέραν τοῦ Σπερχεῖοῦ κατερχομένους Τούρκους πρὸς τοὺς ἐν Ἀλαμάνᾳ ὠχυρωμένους Ἕλληνας, μὴ βλέποντες δὲ τοὺς ἐκ τῆς γεφύρας Φραντζῆ καὶ τοῦ Δύρου διερχομένους ἀνὰ τῶν πυκνῶν λευκῶν καὶ ἱεῶν δάσος, ἐσπεύδομεν πρὸς τοὺς στρατιώτας μας· καὶ τότε ὁ μακαρίτης Διάκος εἶπε. «Τράκα, οἱ Τούρκοι εἶνε πολλοί· ἀλλ' ἐδῶ θάποθάνωμεν· τὰς Θερμοπύλας δὲν θάφήσωμεν!» — Δὲν θάφήσωμεν μέχρι θανάτου» εἶπε καὶ ὁ Τράκας· καὶ οὕτως ἐσπευσαν ἑκάτερος πρὸς τοὺς οἰκείους στρατιώτας· ἑκάτερος δὲ ὄντως ἐτήρησαν τὸν ἑαυτῶν λόγον, ὥς ἀμέσως λεχθήσεται, ἐνῷ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ ἐγκατέλιπον αὐτοὺς μαχομένους. Καὶ ὁ μὲν Δουβουνιώτης καταλιπὼν τὴν γέφυραν τοῦ Φρατζῆ καὶ τὸ Γοργοπόταμον ἀνέβη πρὸς τὸ Δέμα, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα «Δυὸ Βουνά»· ὁ δὲ Πανουριᾶς ἀνήλθεν ἐπίσης εἰς τὰν τῆς Χαλκωμάτας ἀποβαλὼν ἄλλους· ἐκ τῶν στρατιωτῶν καὶ τὸν ἀοιδίμον ἐπίσκοπον Ἀμφίσσης Ἡσαΐαν, ὅστις ἐφονεύθη παρὰ τὴν πηγὴν τῆς Χαλκωμάτας μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Παπαϊωάννου. Τῷ δὲ 1877 ὁ μακαρίτης γέρον Νικόλαος Κουνούπης ἐκ Τοπόλιας τῆς Παρνασίδος μοι ἔδειξε τὸν λίθον, ἐφ' οὗ ἱππεύων ἐφονεύθη ὁ Ἡσαΐας ὑπὸ Ἀλβανῶν. Ἀπασα λοιπὸν ἡ δύναμις τῶν Τούρκων ἐπῆλθε κατὰ τῶν περὶ τὸν Διάκον καὶ Τράκαν· καὶ ὁ μὲν Χασάν Τομαρίτσας καὶ Μεχμέτ Τσαπάρης ἐπολιόρκησαν τοὺς περὶ τὸν Τράκαν ἐν Μουσταφάμπεη ὁ δὲ Ὁμέρ Βρυώνης, ἅπαν τὸ ἱππικὸν κατὰ τὸ πεδίον, ἅπαντες οἱ Ἀλβανοὶ ἐκ τῶν κλιτύων Χαλκωμάτας καὶ Δαμάστας καὶ ὁ Μεχμέτ Κιοσσὲ ἐξ Ἀλαμάνας περιεκύκλωσαν τοὺς περὶ τὸν Διάκον, ὅστις καίπερ δυνάμενος νὰ σωθῇ, κομισθείσης ὑπὸ τοῦ ἱπποκόμου αὐτοῦ Ῥωμάνῃ τῆς φορβάδος Ἀστέρους, οὐ μόνον ἐμεινεν ἀκλόνητος εἰπὼν τὸ δὴ περιλάλητον «ὁ Διάκος δὲν φεύγει», ἀλλὰ ὑποκαταβάς πρὸς τὸν ἐγγύτητα τῆς Ἀλαμάνας μέχρι τοῦ πεδίου καθήκοντα λόφον τῶν Πουριῶν ἔστη μετὰ τῶν ὀλίγων ὑπολειφθέντων αὐτῷ ἀνδρείων ἐπὶ τῶν λίθων τῶν ἐπὶ τῆς κο-

ρυφῆς τοῦ λόφου, οἵτινες καλοῦνται τὰ νῦν «τοῦ Διακού τὰ λιθάρια», καὶ μεθ' ἡρώϊκόν ἀγῶνα αἱματόφυρτος συνελήφθη δύο πληγὰς λαβῶν. Αἰχμαλωτισθέντος δὲ τοῦ Διακού, ἔλυσαν οἱ περὶ τὸν Τομαρίτσαν καὶ Τσαπάρην τὴν πολιορκίαν τῶν ἐν τῷ Μουσταφάμπεη. Τὰ δὲ κατὰ τὸν Διάκον μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ὁ μνημονευθεὶς Κουνούπης ἐξ αὐτοπτῶν καὶ αὐτηκόων μαθὼν διηγήσατό μοι ὥδε πως· «Ἀφοῦ ἔσπασαν τὰ πιστόλιά του καὶ τὸ ξίφος του συνελήφθη ὁ Διάκος ἐπάνω εἰς τὰ Πουριὰ ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Ὁμέρ Βρυώνης.

Ἐπειτα τὸν ἔδεσαν καὶ τὸν ἔβαλαν ἐπάνω εἰς μουλᾶρι καὶ ἔφεραν εἰς τὸ σεράγι, (μέγαρον) τοῦ διοικητηρίου καὶ ἐπαρουσίασαν τὴν ἐπιούσαν μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν εἰς τὸν Χαλλίμπεην, ὅπου κατέλυσαν οἱ πασσάδες Κιοσσὲ καὶ Ὁμέρ Βρυώνης. Ἐκ τούτων ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἐλυπεῖτο τὸν Διάκον διὰ τὴν εὐμορφίαν του καὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸν παρεκίνει νὰ γείνη Μωαμεθανὸς διὰ νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν του καὶ διορισθῇ πατσᾶς ὅλης τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ὁ Διάκος μετὰ τὸν καφφέ, τὸν ὁποῖον τῷ εἶχον προσφέρει, ἐπιθήσας ὑπερηφάνως τὸν ἑνα πόδα ἐπὶ τοῦ ἄλλου καὶ στρήψας τὸν μύστακά του τοῖς ἀπεκρίθη οὔτε τὴν θρησκείαν του ἀλλάσσει οὔτε τὸ γένος του προδίδει· προτιμᾷ ἑκάτον φορὲς τὸν θάνατον· Διάκοι ὥς αὐτὸς καὶ πολλοὶ καλλίτεροί του εἶνε χιλιάδες πέραν τῆς Ἀλαμάνας.» Ἀκολουθῶς ἰδόντες αὐτὸν ἀκατάπειστον διέταξαν νὰ τὸν σουβλίσωσι καὶ δώσαντες εἰς τὸν ἴδιον τὴν ξυλίνην σούβλαν, ἣν ἀταράχως βαδίζων ὁ Διάκος ἔφερον ἐπὶ τοῦ ὤμου του μέχρι τοῦ τότε κοπρῶνος εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς Λαμίας κειμένου, ὅπου τῶρα εἶνε τὰ κρεωπωλεῖα, ἐσουβλίσαν καὶ ἀνεστήλωσαν περὶ τὴν 2αν ὥραν μ. μ. τῆς ἐπιούσης τῆς συλλήψεώς του ἡμέρας ἐπὶ τοῦ τότε, ὥς εἴρηται κοπρῶνος, στρέψαντες αὐτὸν πρὸς πλείονα τιμωρίαν νὰ βλέπῃ πρὸς δυσμὰς, ὥστε ὁ πρὸς τὴν δύσιν βαίνων ἥλιος προσέβαλεν αὐτὸν κατὰ πρόσωπον. Ὁ δὲ σκόλοψ ἐξῆλθεν εἰς τὸ ἄνωθεν μέρος τῆς δεξιᾶς ὠμοπλάτης του. Περὶ δὲ τὸν Διάκον ἐτοποθέτησαν καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ μάχῃ φονευθέντων Ἑλλήνων περὶ τὰς 80, ἐν αἷς ἦσαν ἡ γεραρὰ κεφαλὴ τοῦ Ἀμφίσσης Ἡσαΐου, τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Παπαϊωάννου, ἡ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Διακού Δημητρίου, ἡ τοῦ Μπακογιάννη, Καλύβα, Ἀναγνώστου Καλπούζου, ἡ τοῦ Γιαννάκη Παπαχαντζῆ ἐκ Δαμάστας γυναικαδέλφου τοῦ Σπύρου Τράκα, ὃν αἰχμαλωτίσαντες ἐφόνευσαν καθ' ὁδόν. Πρὸς ἐμπαιγμὸν δὲ ἐπὶ τοῦ μετώπου ἐκάστης κεφαλῆς καθήλωσαν χάρτην μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «καπετᾶνος»· πάσας δὲ τὰς κεφαλὰς ἐνώπιον τοῦ Διακού ἐξέδειραν. Ὁ δὲ Διάκος ἐκ τοῦ σκόλοπος τοὺς μὲν Τούρκους καὶ τὴν θρησκείαν αὐτῶν ὕβριζε, τοὺς δὲ Χριστιανούς ἐπετίμα, διότι οὐδεὶς εἶχε τὸ θάρρος νὰ τὸν φονεύσῃ δι' ὄπλου, ὅπως ἀπαλλαγῇ ἐκ τῶν βασάνων. Ἐξήτει δὲ πάντοτε ὕδωρ ἐπὶ τέλους περὶ τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας Χριστιανὸς τις Βούλγαρος τὸ γένος ἱπποκόμος ἔχων ἔτοιμον τὸν ἵππον τοῦ κυρίου του, ὃν τὴν νύκτα ἔβασκεν εἰς τὰ λιβάδια, σταθεὶς εἰς τὸ μεσημβρινὸν ἄκρον τῆς πρὸς ἄρκτον τῆς

τοῦ Διάκου ὀνομαζομένης κειμένης πλατείας, ἐν ἣ τελεῖται ἡ ἐβδομαδιαία ἀγορά, 60 περίπου βήματα μακρὰν ἐπυροβόλησεν αὐτὸν καὶ ἀμέσως ἰππεύσας ἐξέφυγε τοὺς φυλάσσοντας Τούρκους, οἵτινες ἐπυροβόλησαν μὲν τὸν Βούλγαρον, ἀλλ' ἀπέτυχον. Ἀλλ' εἰ καὶ ἡ σφαῖρα διήλθε διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς ὠμοπλάτης, οὐχ ἦττον ὁ Διάκος ἐτι ἐπέζη καὶ ὀδυρόμενος ἐκραύγαζε· «Μὴ στάλα νερό,... νερό...»· ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ὁ πλησίον ἐκεῖ τὸ ἀρτοποιεῖόν του ἔχων Παναγιώτης Ψωμᾶς ἐκ Λαμίας πόρρωθεν ἐκ τοῦ παραθύρου δι' ἀγγείου ἀνηρτημένου ἐκ μακρᾶς ῥάβδου ἔδωκεν αὐτῷ ὕδωρ καὶ ἀμέσως ἐξέπνευσεν ὁ ἥρωας.

Ἐμείνει δ' ἐπὶ τοῦ σκόλοπος τὸ σῶμα τοῦ Διακού ἐξ ἡμέρας, καθάπερ καὶ αἱ περὶ αὐτό, ὡς ἐρρήθη, ἐκδεδαρμέναι κεφαλαί, ἅς τινες, ἂν καὶ δυσώδεις, οὐδεὶς ὅμως ἐτόλμα νὰ ζητήσῃ πρὸς ἐνταφιασμόν. Τέλος δέ, ἐπειδὴ ἡ δυσωδία ἀπέβη ἀφόρητος, ὁ μὲν καφάσμπας διὰ λακτισμάτων κατέρριψε τὸν ἀνεστηλωμένον Διάκον καταναθεματίζων αὐτόν· ὁ δὲ σιδηρουργὸς Κεφάλας καὶ ὁ Φαραδῆμος κάτοικοι Λαμίας σύραντες τὸ δυσώδες τοῦ Διακού σῶμα κατὰ διαταγὴν τοῦ καφάσμπας ἐρρίψαν αὐτό, ὡς ἦν ἀνεσκολοπισμένον, εἰς τὸν τὰς ἀκαθαρσίας δεχόμενον τῆς πόλεως καὶ τὸ ὕδωρ τῆς κρήνης ὅχετόν ὀνομαζόμενον «Σκατόρρευμα», βήματά τινα μακρὰν τῆς λιθίνης γεφύρας. Ἐκεῖ δὲ κατέρριψαν καὶ τὰς κεφαλὰς καὶ δύο σάκκους ὠτίων καὶ ῥινῶν ἀποκοπείσων ὑπὸ στρατιωτῶν Τούρκων ἐκ τῶν φονευθέντων Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, ἵνα λάβωσι δῶρα. Σὺν τῷ χρόνῳ δ' ἐπεχώσθησαν ἅπαντα ἐκ τῶν ἐκεῖ ῥιπτομένων ἀκαθαρσιῶν.» Ἐγένετο δὲ ἡ μὲν μάχη τῶν Θερμοπυλῶν τῇ 22 Ἀπριλίου, τὸ δὲ μαρτύριον τοῦ Διακού τῇ 23 ἢ πιθανώτερον τῇ 24 Ἀπριλίου.

Ἀλλ' εἰ καὶ οἱ Τούρκοι διέπραξαν τὰς βαρβαρότητας ταύτας, ἵνα ἐκφοβίσωσι τοὺς Ἕλληνας, ἀπέτυχον δὲ οὗτοι ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων ἐν Ὑπάτῃ, Δερβὲν Φούρκα καὶ ἐν Θερμοπύλαις, οὐδόλως ὅμως ἀπέβαλον τὸ θάρρος, ἀλλὰ ἐκδίκησιν πνέοντες συνῆλθον ἐν Γραδιᾷ, ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν πορείαν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐκεῖ ἦλθε τῇ 3 Μαΐου καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτζου ὁ πολυμήχανος ἐκεῖνος μέγας τῶν Ἑλλήνων στρατηγὸς καὶ συμβουλίου γενομένου ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς ἀνέλαβε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ μικρὸν πανδοχεῖον (χάνι) μετὰ 117 ἀνδρείων, ἐν οἷς διεκρίνοντο ὁ Ἰωάννης Γκούρας, Κομνᾶς Τράκας, Παπανδρέας ὁ ἐκ Κουκουβίστας, Καπλάνης. Ὁ δὲ Πανουριᾶς καὶ Ἰωάννης Δουβουνιώτης ὠχυρώθησαν ἐκ τοῦ προχείρου ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ Χλωμοῦ ΒΑ κλάδου τῆς Γκιώνας, ὁ δὲ Χρῆστος Κασμαῆς Σουλιώτης καὶ Χρῆστος Κατσικογιάννης ὠχυρώθησαν ἐπὶ τῆς ἀντικρῆς κλιτύος τῆς Σόντσικας ΒΔ κλάδου τοῦ Παρνασοῦ. Οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην συγχρόνως ἐπῆλθον ἰππεῖς μὲν καὶ Ἀλβανοὶ κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Κασμαῆν Σουλιωτῶν, οἵτινες ἠναγκάσθησαν νὰ νέλθωσιν εἰς τὰ ὑψηλότερα, ἐξ ὧν ἐν τοῖς τελευταίοις ὑποχωροῦσιν ἀγωνιζόμενος ἐφονεύθη ὁ ἀνδρεῖος Σουλιώτης Μπούχλας, ὁ δὲ τόπος, ἐν ᾧ ἐφονεύθη καὶ ἐτάφη καλεῖται «τοῦ Μπούχλα τὰ λιθάρια», ἢ «εἰς τοῦ

Μπούχλα τὸ μνήμα». Συγχρόνως δὲ σχεδὸν ὑπεχώρησαν εἰς τὰ μάλλον δύσβατα καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ Χλωμοῦ. Οὕτω δ' ὑπελείφθησαν μόνοι οἱ ἐν τῷ χανίῳ. Κατ' αὐτῶν ἐπέπεσον ἅπας ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἠνωμένος, ἡγουμένου αὐτοῦ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη, ὃν ὁ Ὀδυσσεὺς πρότερον ὑποσχόμενος αὐτῷ συνέντευε. Ξιν καὶ ὑποταγὴν δῆθεν ἐν Γραδιᾷ οὕτως ὡς παῖδα ἐξηπάτησεν ἀνθιστάμενος. Τὰ δὲ κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν μάχην καὶ ἐξοδὸν τῶν ἐν τῷ χανίῳ κεκλεισμένων ὁ εἰρημένος Κουνούπης διηγεῖτό μοι τῷ 1877 ὧδε: «Μετὰ τὴν συνήθη τῶν Τούρκων δέσιν ἐνεφανίσθη ἔμπροσθεν τοῦ χανίου δερβίσης τις ἐφιππος· ὁ Ὀδυσσεὺς διατάξας νὰ μὴ πυροβολήσῃ τις κατ' αὐτοῦ, πρὶν αὐτὸς οὗτος πρῶτος πυροβολήσῃ, ἠρώτησε διὰ τῆς πολεμήστρας του τουρκιστὶ τὸν δερβίση τί ζητεῖ; Ἐπειδὴ δ' ἐκεῖνος ὑπέμνησε τὸν Ὀδυσσεᾶ τὴν περὶ ὑποταγῆς ὑπόσχεσιν, οὗτος πρῶτον ὕβρυσεν τὸν δερβίσην καὶ ἀκολούθως πυροβολήσας ἐφόνευσεν. Τότε οἱ Τούρκοι ἐμμανεῖς γενομένοι διὰ τὴν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ δερβίση προσβολὴν τῆς πίστεώς των ἐφώρμησαν νὰ νάρπάσωσι τοὺς ἐν τῷ χανίῳ προηγούμενους δὲ αὐτοὶ οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, μπετίδες καὶ μπιμπασάδες καὶ μανιωδῶς ἐφώρμουν κατὰ τῶν πολιορκουμένων. Οἱ δ' ἐν τῷ χανίῳ Ἕλληνες ἀτρομήτως μαχόμενοι διὰ τοῦ ἀκαθέκτου πυρὸς ἀπέκρουον τὰς ἐφόδους ἀπὸ πρωΐας μέχρι τῆς μεσημβρίας τῆς ἑκτης¹ Μαΐου, ὅτε ὁ Ὁμέρ ἰδὼν τὰς προσπάθειάς του ματαιουμένας διέταξε χρηματικὰς ἀμοιβὰς εἰς τοὺς ὅσοι πρῶτοι ἐντὸς τοῦ χανίου εἰσπηδήσωσιν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀποτυχόντος, περὶ τὴν δειλὴν ἐμμανῶς μόνος δράξας ὁ Ὁμέρ τὸν πέλεκυν ἐξῆλθεν ἐκ τῆς παρὰ τὸ χάνι κειμένης ἐκκλησίας «ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος», ἐξ ἧς ἐθεώρει τὴν μάχην· ἀλλὰ τις ἀνεψιὸς τοῦ μπέη καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐκλεκτοὶ λαβόντες αὐτὸν ἐκ τῆς χειρὸς ἀνέστειλαν τὴν ὁρμὴν του, ὑποσχεθέντες αὐτοῖς ἀντ' αὐτοῦ νὰ εἰσπηδήσωσιν ἐντὸς τοῦ χανίου καὶ κυριεύσωσιν αὐτό, καὶ ἀμέσως ἐξεληθόντες ἐφώρμησαν κατὰ τοῦ χανίου· ἀλλ' ἐπεσεν ἀμέσως ὁ βέης καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐκλεκτοὶ φονευθέντες ὑπὸ τοῦ εὐστόχου πυρὸς τῶν ἡρωϊκῶς μαχομένων Ἑλλήνων. Οἱ Τούρκοι ἦσαν περὶ τὰς ἐννέα χιλιάδας πεζοὶ καὶ ἰππεῖς, καὶ διὰ τῶν ἐπανειλημμένων ἐφόδων ἐφθασαν ὑπὸ τοὺς τοίχους τοῦ χανίου καὶ ἔσειον ἵνα καταρρίψωσι τὴν ἀσθενῆ αὐτοῦ στέγην καὶ πυροβολοῦντες ἐντὸς τοῦ χανίου διὰ τῶν πολεμηστῶν, δι' ὧν ἐμάχοντο οἱ κεκλεισμένοι Ἕλληνες, ἐδράττοντο τῶν τυχόν ἐξεχόντων ὀπλῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξέσυρον τοὺς ὀβελούς (ντουφεκόβεργες). Ἐμφανισθεὶς ὁ παρακολουθῶν τὸν Ὁμέρ Χρῆστος Παλάσκας, ὅπως ὠφελήσῃ τοὺς Ἕλληνας, εἶπεν αὐτῷ: «Ἀφέντη μου, μὴ ἡχάνῃς τοὺς συγγενεῖς σου καὶ ντεβαπίδες σου, ἄφησέ τους κλεισμένους, καὶ αὔριον φέρε τὰ πυροβόλα ἀπὸ τὸ Ζητοῦνι καὶ τοὺς καταστρέφεις.» Ἦρσε τῷ Ὁμέρ ἡ γνώμη αὕτη,

1) Γινώσκω ὅτι συνήθως τίθεται ἡ ὁγδόη Μαΐου, ἀλλὰ πάντες οἱ ἐπιζῶντες ἐβεβαίουν ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦν παρασκευὴ· ἡ δὲ πρώτη Μαΐου τῷ 1821 ἦν ἡμέρα Κυριακή.

καὶ ἀμέσως διέταξε τὴν παῦσιν τῆς μάχης, καὶ τότε οἱ παρὰ τοὺς τοίχους τοῦ χανίου μαχόμενοι Τούρκοι ἀποσυρόμενοι ἐφονεύοντο πυροβολούμενοι ἐκ τῶν νώτων. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ μὲν Τούρκοι ἐφύλαττον τοὺς πολιορκουμένους ἀναμένοντες ἐκ Λαμίας τηλεβόλα, οἱ δὲ Ἕλληνες μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἤτοι μάζωσαν πρὸς ἐξόδον, ἵνα ἐξέλθωσιν ξιφήρης.

Ἡ νύξ ἦτο πανσέληνος· τὸ δὲ ἐπίμηκες χάνι εἶχε δύο μεγάλας θύρας, μίαν ΝΔ πρὸς τὴν Ἀμφισσαν καὶ ἑτέραν ΒΑ πρὸς τὴν πεδιάδα, δι' ἧς καὶ προτάσει τοῦ Κομνᾶ Τράκα ὡς γινώσκοντος κάλλιον παντὸς ἄλλου τὸν τόπον ἀπεφάσισαν νὰ ἐξέλθωσιν. Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς διέταξε νὰ ἀφαιρέσωσιν ἡσυχῶς τοὺς ὀπισθεν τῆς θύρας ταύτης λίθους· ἔπειτα δὲ ἐξεληθόντες παρεκάθισαν ἐπ' ὀλίγον ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς σελήνης παρὰ τὸν τοῖχον τοῦ χανίου, καὶ κατασκοπεύσαντες τὰς θέσεις τῶν πολιορκούντων ἐξώρμησαν παροτρύνοντες ἀλλήλους «ἐπάνω τους, βρὲ παιδιά!» Καὶ οὕτω πυροβολοῦντες καὶ ἀντιπυροβολοῦμενοι διελθόντες διὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου ἐστράφησαν ἀνερχόμενοι πρὸς τὸ ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ὄρους χωρίον Χλωμὸν κομίζοντες καὶ τοὺς πέντε πληγωμένους, ἐν οἷς καὶ ὁ περὶ τὸ στέρνον ἐλαφρὰν πληγὴν λαβὼν Κομνᾶς Τράκας καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Καπογιωργάκης. Κατέλιπον δὲ νεκροὺς ἐν μὲν τῷ χανίῳ τὸν Ἀθανάσιον Καπλάνην καὶ Ἀθανάσιον Σεφέρην, ἐκτὸς δ' αὐτοῦ ἑτέρους τέσσαρας, ἐν οἷς καὶ ὁ ῥηθεὶς ἀνδρεῖος Σουλιώτης Μπούχλας.

Ἐν τῷ χωρίῳ δὲ Χλωμῷ εὐρόντες καὶ τοὺς Πανουριᾶν, Ἰωάννην Δουδουινιώτην, Χρήστον Κασμᾶν καὶ τοὺς ἄλλους συνεσκέψαντο περὶ τοῦ πρακτέου.

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΤΩΙ ΚΑΘΗΓΗΤῃ ΚΥΡΙΩΙ

ΚΩΝΣΤΑΝΤ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΩΙ

(Ἰδε συνέχειαν φυλλ. Ἰανουαρίου)

Ἔτος 1825.

Μιχαὴλ Μπουντούρης πυρπολιτὴς ἐξ Ὑδρας κατὰ τὸ 1825 ἦναψε τὸ πυρπολικὸν αὐτοῦ κατ' ἐχθρικοῦ πλοίου καὶ ἤγγισε αὐτὸ ἀνεπιτυχῶς.

Ἡ Ἐπιτροπή.

Ἰωάννης Ματρόζος πυρπολιτὴς ἐξ Ὑδρας κατὰ τὴν μεταξὺ Κρήτης καὶ Ταινάρου ναυμαχίαν καταδιώκων τὸν ἐχθρὸν μὲ μεγάλην γεναιότητα, ἦναψε τὸ πυρπολικὸν αὐτοῦ κατ' ἐχθρικοῦ δικρότου φονευθεὶς ἐκεῖ ἀπὸ ἐχθρικὴν σφαῖραν.

Ἡ Ἐπιτροπή.

Θεόδωρος Βῶκος πυρπολιτὴς ἐξ Ὑδρας, ἐξω τῆς Ζακύνθου

μὲ μεγάλον κίνδυνον ἤγγισεν ἐχθρικὸν δικρότον διὰ τοῦ πυρπολικοῦ του ὅπου καὶ ἐφονεύθη.

Ἡ Ἐπιτροπή.

Νικόλαος Μωραΐτης Πλοίαρχος ἐξ Ὑδρας κατὰ τὴν παρὰ τὸ Μεσολόγγιον ναυμαχίαν ἐφονεύθη ὑπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας.

Ἡ Ἐπιτροπή.

Λάζαρος Πινότσης Πλοίαρχος ἐξ Ὑδρας κατὰ τὴν εἰς Μεσολόγγιον ναυμαχίαν ἐπληρώθη τὸν πόδα ὑπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας.

Ἡ Ἐπιτροπή.

Μαρίνος Σπαχῆς πυρπολιτὴς ἐξ Ὑδρας κατὰ τὴν εἰς Μεσολόγγιον ναυμαχίαν ἦναψε κατ' ἐχθρικοῦ πλοίου τὸ πυρπολικὸν αὐτοῦ καὶ διακινδυνεύσας ἀπέτυχεν.

Ἡ Ἐπιτροπή.

Μανώλης Τομπάζης Πλοίαρχος ἐξ Ὑδρας διωρίσθη ἀπὸ τὸ κοινὸν τῆς Ὑδρας εἰς ἐκ τῶν διευθυνάντων κατὰ τὸ 1825 τὴν εἰς Ἀλεξάνδρειαν μυστικὴν ἐκστρατείαν.

Ἡ Ἐπιτροπή.

Ἔτος 1826.

Μαρίνος Σπαχῆς πυρπολιτὴς ἐξ Ὑδρας εἰς τὴν κατὰ τὴν Λέσβον συμαχίαν διατρυθὲν τὸ πυρπολικὸν του ἀπὸ τὰς ἐχθρικὰς σφαίρας ἐβυθίσθη.

Ἡ Ἐπιτροπή.

Γεώργιος Πολίτης πυρπολιτὴς ἐξ Ὑδρας εἰς τὴν κατὰ τὸ Μεσολόγγιον ναυμαχίαν ἐνέπρησεν ἐχθρικὴν κορβέταν καθισμένην εἰς τὸ παράλιον.

Ἡ Ἐπιτροπή.

Πέτρος Σπαχῆς πυρπολιτὴς ἐκ Σπετσῶν εἰς τὴν κατὰ τὴν Σάμον ναυμαχίαν ἦναψε τὸ πυρπολικὸν αὐτοῦ κατ' ἐχθρικῆς φρεγάτας ἐγγίσσας αὐτὴν καὶ διακινδυνεύσας ἀπέτυχεν.

Ἡ Ἐπιτροπή.

Θεόδωρος Μπρίσκας πυρπολιτὴς ἐκ Σπετσῶν εἰς τὴν κατὰ τὴν Λέσβον ναυμαχίαν ἦναψε καὶ ἤγγισε τὸ πυρπολικὸν του εἰς ἐχθρικὴν φρεγάτα καὶ διακινδυνεύσας ἀπέθανεν.

Ἡ Ἐπιτροπή.

Ἔτος 1827.

Μανώλης Μπούτης πυρπολιτὴς ἐξ Ὑδρας ἐνέπρησεν ἐν βρίκιον ἐχθρικὸν ὁμοῦ μὲ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Ἀναστασίου Σπαχῆ.

Ἡ Ἐπιτροπή.

Ἀναστάσιος Σπαχῆς πυρπολιτὴς ἐξ Ὑδρας ἐξω τῆς Ἀλεξάνδρειας ἐνέπρησε βρίκιον ἐχθρικὸν ὁμοῦ μὲ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Μανώλη Μπούτη.

Ἡ Ἐπιτροπή.

Ἔτος 1828.

Ἀναστάσιος Σπαχῆς πυρπολιτὴς ἐξ Ὑδρας κατὰ τὸ 1828 διευθύνων κανονιοφόρον διεκινδύνευσεν τὰ μέγιστα εἰς τὴν κυρίευσιν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.

Ἡ Ἐπιτροπή.

Δὲν ἀναφέρω τὰς ναυμαχίας τὰς λαβούσας χώραν κατὰ